

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Eşref BUHARALI Özel Sayısı/ Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı,
Kasım/November 2024, ss. 243-260.

Geliş Tarihi–Received Date: 30.11.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 24.06.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİCİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1398350>

 MELİKE SARIKÇIOĞLU ÖKTEN* - İBRAHİM YETİŞ**

ÖZ

Osmanlı Devleti ile İran coğrafyasında kurulan devletler arasındaki münasebetler sınır bölgelerinde yaşanan ihtilaflar, mezhepsel problemler, ekonomik sebepler ve en önemlisi de sınır iki devlet olmanın getirdiği yükümlülükler nedeniyle büyük önem taşımıştır. Bu devletler arasında belirtilen sebepler veya çıkar çatışmasından doğan ihtilaflar zaman zaman savaş meydanlarında hal edilmeye çalışılsa da kılıçla sınırlı kalmamış diplomasiye de yansımıştır. Bu süreçte devreye devletleri temsilen gönderilen elçilik heyetleri girmiştir. Her ne kadar “*Hediye hediye verene, yazı yazana ve elçi gönderene delalet eder.*” sözünden hareketle büyük ve gösterişli elçilik heyetleri gönderilse de mütekabiliyet unsuru da unutulmamıştır. Bu doğrultu da her iki devlet gönderecekleri elçilik heyetlerini belirlerken görüşülecek konu, gelen elçilik heyetinin statüsü gibi unsurları göz önünde bulundurmıştır. Aynı yöntem gelen elçilik heyetinin karşılanmasında da takip edilmiş, yapılan karşılama gelen elçilik heyetinin statüsüne ve görüşülecek konuya göre şaşalı veya sade yapılmıştır. Devletlerin bu konuya verdikleri ehemmiyet zamanla bir geleneğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti’nde, İran’a gönderilecek elçiler belirlerken iyi derecede Farsça bilmesi ve mezhep farkından dolayı dini konulara hâkim olmasına dikkat edilirdi. İran tarafından da gönderilecek elçiler seçilirken dini zümreye mensup olması, edebi kişiliği ve bilgili olması göz önünde bulundurulurdu.

Elçiler heyeti tayin edildikten sonra devlet hazinesinden elçilere mahsus eşyaları alarak gerekli hazırlıkları yaparlardı. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra muhatap hükümdara götürecekleri hediyeler ve imparatorun mektubunu alarak yola koyulurlardı. Osmanlı Devleti’nde şaha götürülecek mektubun alınması genellikle bir tören şeklinde yapılırdı. İran’a gitmek üzere yola çıkan elçilik heyetinin İran sınırına varıncaya değin takip edeceği güzergâh önceden belirlenirdi. Elçilik heyetinin yolculuk süresince ihtiyaç duyacağı yiyecek ve diğer malzemeler bu güzergâh üzerinde konaklayacakları menzillerde hazır bulundurulurdu. Elçilik heyeti İran sınırına ulaştıca İran tarafından tahsis edilen bir heyet tarafından karşılanırdı. Bu aşamadan sonra Osmanlı elçilik heyetinin güvenliği ve masrafları İran tarafının uhdesindeydi. Osmanlı elçilik heyeti görev süresince devletin itibarına hâle getirecek her türlü eylemlerden sakınırdı. Bu doğrultuda elçilik heyeti İran başkentine şaşalı bir şekilde girmeye büyük özen gösterirdi. İran tarafından da gönderilen elçilik heyetlerinin hazırlanmasına büyük önem verilirdi. Bunun için kalabalık elçilik heyetleri gönderilirdi. Osmanlı sınırına ulaşan İran elçilik heyeti bir mihmandar tarafından karşılanırdı. Bu andan itibaren elçilik heyetinin güvenlik ve tüm masrafları Osmanlı devleti tarafından karşılanırdı. Tıpkı Osmanlı’da olduğu gibi İran elçilik heyetinin İstanbul’a ulaşmıncaya kadar takip ettiği güzergâh da önceden belirlenirdi. Bu güzergâh üzerinde bulunan yerlerde elçilik heyetinin ihtiyaç maddeleri hazır bulundurulurdu. İstanbul önlerine ulaşan elçilik heyetinin şaşalı bir şekilde şehre girmesine izin verilmezdi. Hatta bazen gönderilen kalabalık heyetin tamamı şehre alınmaz sadece elçi ve birkaç kişinin başkente girmesine müsaade edilirdi.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse de İran tarafından gönderilen elçilik heyetleri görevlerini ifa ettikten sonra güvenli bir şekilde ülkelerine dönerlerdi. Çalışmamız Osmanlı Devleti’nin İran’da daimî elçilik açana kadar

* Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/TÜRKİYE, E-Posta: msarikcioglu@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7915-328.

** Araş Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/ TÜRKİYE, E-Posta: ibrahimyetis@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4609-9734.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

geçen süre içerisinde Osmanlı-İran arasında gönderilen elçilik heyetleri, takip ettikleri güzergâhlar ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi konulara ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, İran, Diplomasi, Elçi, Güzergâh.

WELCOME OF TEMPORARY AMBASSADORS IN OTTOMAN-IRANIAN DIPLOMACY

ABSTRACT

Relations between the Ottoman Empire and the states established in the Iranian geography were of great importance due to the disputes in the border regions, sectarian problems, economic reasons, and most importantly, the obligations arising from being two border states. Although disputes arising from stated reasons or conflicts of interest between these states were tried to be resolved on the battlefield from time to time, they were not limited to the sword but were also reflected in diplomacy. In this process, delegations of embassies sent to represent the states came into play. Although large and ostentatious embassy delegations were sent, based on the saying "a gift signifies the one who gives the gift, writing the one who writes and messenger the one who sends"¹, the element of reciprocity was not forgotten. In this regard, both states took into account factors such as the topic to be discussed and the status of the incoming delegation when determining the delegations they would send. The same method was followed in the reception of the incoming delegation, and the reception was made either lavish or simple depending on the status of the incoming delegation and the topic to be discussed. The importance that states gave to this issue over time has paved the way for the formation of a tradition. In this regard, in the Ottoman Empire, when selecting ambassadors to be sent to Iran, attention was paid to their fluency in Persian and their knowledge of religious matters due to the difference in sects. When selecting ambassadors to be sent by Iran, their religious sect, literary personality, and knowledge were taken into consideration.

After the delegation of ambassadors was appointed, they would take the items reserved for ambassadors from the state treasury and make the necessary preparations. After the preparations were completed, they would set out with the gifts they would take to the addressee ruler and the emperor's letter. The reception of the letter to be presented to the Shah in the Ottoman Empire was typically conducted in a ceremonial manner. The route that the embassy delegation would follow until it reached the Iranian border was determined in advance. During the diplomatic delegation's journey, the necessary food and other supplies were prepared and made available at the lodgings where they would stay along the route. When the diplomatic delegation reached the Iranian border, they would be greeted by a delegation assigned by the Iranian side. After this stage, the security and expenses of the Ottoman diplomatic delegation were under the responsibility of the Iranian side. During their mission, the Ottoman diplomatic delegation refrained from any actions that could harm the reputation of the state. In line with this, the diplomatic delegation took great care to enter the Iranian capital in a splendid manner. The preparation of the diplomatic delegations sent by the Iranian side was also given great importance. For this purpose, large diplomatic delegations were sent. The Iranian diplomatic delegation reaching the Ottoman border would be greeted by a guide. From that moment onwards, the security and all expenses of the diplomatic delegation would be covered by the Ottoman state. Just like in the Ottoman Empire, the route followed by the Iranian embassy delegation until it reached Istanbul was determined in advance. The necessary supplies for the diplomatic delegation were kept ready at the locations along this route. The diplomatic delegation, upon reaching the outskirts of Istanbul, was not allowed to enter the city in a lavish manner. Even sometimes, the entire crowd of the sent delegation would not be allowed into the city, only the ambassador and a few people would be allowed to enter the capital.

Both Ottoman and Iranian ambassadors would return to their countries safely after fulfilling their duties. Our study aims to shed light on issues such as the embassy delegations sent between the Ottoman Empire and Iran, the routes they followed and their needs until the Ottoman Empire opened a permanent embassy in Iran.

Keywords: Ottoman Empire, Iran, Diplomacy, Ambassador, Route.

GİRİŞ

Diplomasi sözcüğü Eski Yunan'da *ikiye katlama* anlamına gelen *diploma* sözcüğünden türetilmiştir. Eski Yunan ve Roma'da devlete ait tüm resmî belgelere katlanış biçimlerinden dolayı *diploma* adı verilmiştir.² Bu terimsel manasının yanında diplomasi sözcüğü genel manada devletlerin birbirleriyle ilişkilerini barışçıl yöntem

¹ Ahmed Bazmandegan Hamiri, "Adab ve Teşrifat-ı Sefaret der İran Dovre Safeviye", *Pejuheşname-i Ferhangi-ye Hormozgan*, Payız ve Zemistan, 1390, s. 2. (<https://rdch.ir/article-1-68-fa.html>).

² Timuçin Kodaman, Ekrem Yaşar Akçay, "Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras", *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Aralık 2010, s. 77.

ve karşılıklı görüşmeler yoluyla düzenlemelerini ifade eder.³ Devletler, aralarında gerçekleşen karşılıklı görüşmeleri elçi olarak isimlendirilen görevliler aracılığıyla yürütmüşlerdir.⁴

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren diplomasiye önem vermiştir.⁵ Osmanlı Devleti klasik döneminde *ad hoc* olarak adlandırılan ve geçici elçiliğe dayanan diplomasi geleneğini benimsemiş ve 18.yüzyıla kadar bu yöntemi kullanmıştır. Bu dönemde barış anlaşmaları, ticari sözleşmeler imzalamak, barış görüşmeleri ya da arabuluculuk yapmak, herhangi bir anlaşmanın maddelerini görüşmek, vergileri almak, Osmanlı sultanının cülûsunu bildirmek, zafernâme götürmek, Avrupa krallarının tahta çıkış veya taç giyme törenlerinde hazır bulunmak gibi sebeplerle elçiler görevlendirilmiş ve bu elçiler görevlerinin bitiminden sonra da ülkeye geri dönmüşlerdir.⁶

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan sonra savaş alanlarında yaşadığı başarısızlıklara bağlı olarak diplomasi dili değişmeye başlamıştır. Diplomasi alanında yaşanan bu değişikliğin ilk örneğine 1606 yılında imzalanan Zıtvatorok Antlaşması'nda rastlamaktayız. Nitekim modern diplomasi anlayışının temel ilkelerinden olan eşit şartlarda müzakere ve yüz yüze görüşme ilkesi, kendisini bu anlaşmada göstermiştir.⁷ 18. yüzyılın son çeyreğinde gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesi ve diğer devletlerin güçlenmesinden dolayı sürekli diplomasiye geçme ihtiyacı duyulmuştur. III. Selim zamanında 1793 yılında İngiltere'nin başkenti Londra'ya ilk daimî elçi atanmasıyla Osmanlı diplomasisinde köklü bir değişimin ilk adımı atılmış ve devamında da diğer devletlere de daimî elçilikler açılmaya başlanmıştır.⁸

1. Osmanlı-İran Diplomatik İlişkileri

Osmanlı ile İran arasındaki ilk diplomatik ilişkiler, hükümdarlar arasında gönderilen mektuplarla başlamış ve uzun süre de bu şekilde devam etmiştir. İlk dönemlerdeki elçilerin görevi sadece mektup taşımak olmuştur.⁹ Bunun ilk örneği Orhan Gazi döneminde 1340 tarihinde Şeyh Hasan Celayir'in İlhanlı Şeyh Hasan Çobani'yi yendiğini yazdığı mektubudur. Buna karşılıklı Orhan Gazi'de Şeyh Hasan Celayir'e tebrik amaçlı bir mektup göndermiştir.¹⁰ Sonraki dönemlerde de hükümdarlar arasında mektuplaşmalar devam etmiştir. I. Murat 1362'de Celayirli Şeyh Üveys'e kâfirlere karşı kazandığı savaşı bildirmiştir. Şeyh Üveys de I. Murat'ı tebrik etmiştir.¹¹ Yıldırım Bayezid ile Timur arasında birbirlerine üstünlüklerini göstermek amaçlı mektuplaşmaların olduğu malumdur.¹² Karakoyunlu Kara Yusuf, I. Mehmet'in tahta çıkışını kutlamak, Mehmet de teşekkür amaçlı mektup göndermiştir.¹³ Devam eden süreçte İran topraklarında Akkoyunlular, Karakoyunlular, Timurlular arasında savaşlar olduğundan¹⁴ dolayı Osmanlılarla ilişkiler daha çok yardım isteği veya kazandıkları savaşları bildirmek amaçlı olmuştur.¹⁵

1500'lere gelindiğinde İran'da yeni bir güç belirmiştir. Şah İsmail, rakiplerini ortadan kaldırarak İran topraklarına hâkim olmayı başarmıştır. Daha sonra Şah İsmail 1504 yılında II. Bayezid'e fetihname göndererek şahlığını bildirmiştir.¹⁶ Buna karşılıklı II. Bayezid'de onu tebrik etmek için elçiler göndermiştir. Fakat bu dostane ilişkiler çok uzun sürmemiştir.¹⁷ Yavuz Sultan Selim döneminde Safevilerle aktif bir diplomasi trafiği yaşanmıştır. Bunun nedeni Şehzade Ahmet'in oğullarının Şah İsmail'e sığınması ve mezhepsel çatışmalardır. Kanuni dönemine gelindiğinde ise iki devlet arasında sınır sorunlarının başladığı dönem olmuştur. Kanuni, Şah Tahmasb'a üst bir tonla batıdan sonra sıranın doğuya geleceğini Tebriz, Azerbaycan, Horasan ve Semerkant'a

³ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2002, s. 11, Muharrem Nuri Birgi, "Diplomasi Mesleği", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 1, İstanbul 2011, s. 37; Hamid Ranjbar Heydari, "Diplomasiye Nuyin; Mutala'a Murudi İran", *Faslname-i İlmî Mutala'at-ı Rahbordi Siyaset Gozari-yi Umumi*, Dovre 11, Şomare 40, Payiz 1400, s. 326.

⁴ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 248.

⁵ Kodaman, Akçay, *agm*, s. 80.

⁶ Kemal Beydilli, "Sefaret ve Sefaretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXX, İstanbul 2007, s. 9; Tuncer, *age*, s. 44-45; Namık Sinan Turan, "Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgisinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. Yüzyıllar)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 59.

⁷ Beydilli, *agm*, s. 10-18; Hilal Çiftçi, "Osmanlı Diplomasisinde 'Musalahalara Devletler İledür' Kaidesi", *Gazi Akademik Bakış*, S. 13/26, 2020 Haziran, s. 317.

⁸ Tuncer, *age*, s. 50; Kodaman, Akçay, *agm*, s. 82; Ahmet Acar, *Tahrân Büyükelçiliği'nin Kuruluşu*, Yeditepe Akademi, Ankara 2021, s. 41.

⁹ Acar, *age*, s. 64.

¹⁰ Ferudun Bey, *Mecmua-i Münşeati's Selattin Ferudun Bey*, C. 1, İstanbul, 1275, s. 74-76.

¹¹ Ferudun Bey, *age*, s. 93-95.

¹² Ferudun Bey, *age*, s. 118-145; Faruk Sümer, "Karakoyunlular", C. 24, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/24/C24007966.pdf> 02.06.2023, s. 435.

¹³ Ferudun Bey, *age*, s. 151-152.

¹⁴ Sümer, *agm*, s. 436-437.

¹⁵ Acar, *age*, s. 70; Ferudun Bey, *age*, s. 223-279.

¹⁶ Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992, s. 1-42.

¹⁷ Muhammed Ali Mohemid, *Tarih-e Diplomasiye İran (Kabl ez Hahamenişyan ta Payan-ı Kaçariye)*, Neşr-ı Mitra, Tahrân, 1361, s. 81-82.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

kadar ilerleyeceğini bir mektupla bildirmiştir.¹⁸ Kanuni döneminde farklı tarihlerde çıkan seferler sonucunda Şah Tahmasb ile 29 Mayıs 1555’de Amasya Anlaşması imzalanmıştır.¹⁹

Şah Tahmasb’ın ölümü üzerine oğulları arasında taht kavgaları başlamış ve III. Murat 1578’de İran üzerine yürüme kararı almıştır.²⁰ İki devlet arasında zaman zaman gerçekleşen savaş hali, 21 Mart 1590’da İstanbul’da yapılan barış anlaşması ile son bulmuştur.²¹ Kısa süreli bir barıştan sonra Şah Abbas, Osmanlı Devleti’nin Avusturya ile savaşta olmasını ve Anadolu’da da Celali ayaklanmalarıyla uğraşmasını fırsat bilerek Osmanlı’ya savaş açmıştır.²² Bu savaşın sonunda 20 Kasım 1612 yılında II. İstanbul Anlaşması (Nasuh Paşa) imzalanmıştır.²³ Bu barış dönemi Şah Abbas’ın anlaşma şartlarına uymaması nedeniyle kısa sürmüş, iki devlet tekrar karşı karşıya gelmiştir.²⁴ İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonucunda 26 Eylül 1618’de Serav Anlaşması imzalandı.²⁵

Osmanlı Devleti’nin içte ve dışta sorunlarının devam ettiğini gören Şah Abbas bunu fırsat bilerek 1623’te Bağdat’ı kuşatarak tekrar iki devleti karşı karşıya getirdi. İki devlet arasındaki savaş durumu 17 Mayıs 1639’da imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşması ile son buldu.²⁶ IV. Murat zamanında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşması iki devlet arasında uzun süre barış getiren bir anlaşma oldu.²⁷ 1700lerin başlarına gelindiğinde İran’da taht kavgalarının ortaya çıkmasıyla²⁸ Osmanlı Devleti sınırlarının güvenliğini arttırmak amaçlı İran’a savaş ilan etmiştir.²⁹ Devam eden süreç içerisinde İran’da Safevi hanedanlığı sona ermiş yerine Afşar boyundan Nadir, şah olmuştur.³⁰

Nadir Şah dönemi iki devletin sürekli savaş halinde olduğu ve buna bağlı olarak karşılıklı elçilerin gidip geldiği bir zaman dilimi olmuştur. İki devlet arasında İstanbul’da 4 Eylül 1746 yılında, 1639’da ki sınır çizgisini koruyan bir anlaşma imzalanmıştır.³¹ Nadir Şah’ın 1747’de öldürülmesi üzerine İran’da iktidar mücadelesi başlamış ve Zend Kerim Han bu mücadeleden 1749’da başarı ile çıkmıştır.³² I. Mahmud, 1749 yılında Zend Kerim Han’a bir mektup göndererek, 1746 yılında yapılan anlaşmanın geçerli olduğunu dile getirip şahlığını tebrik etmiştir.³³ I. Abdülhamid de 1774’de, 1768-1774 Osmanlı-Rusya savaşının son bulduğunu ve iki devlet arasında 1746’da imzalanan anlaşmanın geçerliliğinin devam ettiğini ve Zend Kerim Han’ın Osmanlı Devleti’ne karşı asıl niyetinin ne olduğunun öğrenilmesi için bir elçilik heyeti göndermiştir.³⁴

Zend Kerim Han’ın 1779’da öldürülmesi üzerine İran’da başlayan iktidar mücadelesi 1794 yılında Ağa Muhammed Han’ın lehine sonuçlanmıştır.³⁵ Ağa Muhammed Han şahlık makamına oturduktan sonra İstanbul’a iki devlet arasında imzalanmış olan anlaşmaların geçerli olduğunu bildiren bir mektup gönderdi.³⁶ Feth Ali Şah, 1821 yılında Haydaranlı ve Sıbiki aşiretlerinin Osmanlı Devleti’ne sığınmasını bahane ederek Osmanlı’ya savaş açtı.³⁷ İki devlet arasında 28 Temmuz 1823’de I. Erzurum Anlaşması imzalandı.³⁸ Bu dönem içerisinde hem İran hem de Osmanlı Devleti Rusya ile ağır şartlar taşıyan anlaşmalar imzalamak zorunda kalmışlardır. Bu durum iki devletin yakınlaşmasına ve mevcut problemlerin barışçıl yollarla çözülmesine yönelik bir sürecin başlamasına zemin hazırlamıştır.³⁹ İki devlet 1840’ların başında sınır anlaşmazlığı nedeniyle tekrar karşı karşıya geldiler.

¹⁸ Ferudun Bey, *age*, s. 379-386.

¹⁹ Remzi Kılıç, *Osmanlı-İran Siyasi Anlaşmaları (XVI ve XVII Yüzyıllarda)*, Tez Yayınları, İstanbul 2001, s. 71-72; A. Ekber Diyanet, *İlk Osmanlı-İran Anlaşması (1555 Amasya Musalahası)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1971, s. 1-15.

²⁰ Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, TTK, Ankara 1999, s. 39.

²¹ Mehmet İpşirli, “Osmanlı Vekayinâmelerinde İran (XVI-XVII. Asırlar)”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu 16-17 Aralık 2002 Konya*, TTK, Ankara 2003, s. 49-50.

²² Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü’l Vukuat*, çev. Neşet Çağatay, C. I-II, TTK, Ankara 1992, s. 205-210.

²³ İpşirli, “Osmanlı Vekayinâmelerinde İran (XVI-XVII. Asırlar)”, s. 51.

²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, I. kısım, TTK, Ankara 1998, s. 67.

²⁵ Abbas İkbâl Aştıyani, *Tarih-i Mufassal İran*, Kitabhane-i Hayam, Tahran, tarih yok, s. 681.

²⁶ Mehmet Hemdemi Solakzade, *Solakzade Tarihi*, Bab-ı Âli Civarında Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1297, s. 753-766.

²⁷ Kılıç, *age*, s. 192-195.

²⁸ M. Alaaddin Yalçınkaya, “XVIII. Yüzyıl: İslahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler*, YTY, Ankara 2002, C. 12, s. 483, 487-489.

²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV/1*, TTK, Ankara 1995, s. 173.

³⁰ Abdurrahman Ateş, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra İran’da Hakimiyet Mücadeleleri ve Osmanlı Devleti’nin İran Politikası”, <http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/VIII2/aates.pdf>, 05-06-2023, s. 54.

³¹ Ateş, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra İran’da Hakimiyet Mücadeleleri ve Osmanlı Devleti’nin İran Politikası”, s. 53-57.

³² Abdurrahman Ateş, “XVIII. yy’ın İkinci Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri (1774-1779)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X., S. 3, Afyon 2008, s. 66.

³³ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, C. I, İstanbul 1993, s. 293-295.

³⁴ Mesut Demir, “Sümbülzâde Mehmed Vehbî Efendi’nin İran Elçiliği ve 1775 Tarihli Sefâret Takriri”, *Mavi Atlas*, 11/1, 2023, s. 173-192.

³⁵ Aştıyani, *age*, s. 747-752.

³⁶ Yahya Kalantari, *Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)*, İstanbul Üniversitesi Sonçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1975, s. 18.

³⁷ İbrahim Aykun, *Erzurum Konferansı (1843-1847) ve Osmanlı- İran Hudut Anlaşması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1995, s. 17.

³⁸ Abdolvahid Soofizadeh, “I. ve II. Erzurum Antlaşmalarının Siyasi Açından Değerlendirilmesi”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, C. 32, s. 54, 183-194.

³⁹ Kalantari, *age*, s. 202.

Araya İngiltere ve Rusya'nın girmesiyle 1843'te Erzurum'da barış görüşmeleri başlamış, neticede 1847 yılında iki devlet arasında II. Erzurum Anlaşması imzalanmıştır.⁴⁰ Bu anlaşmadan sonra iki devlet de karşılıklı daimî elçiliklerin açılmasına karar vermişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti 1848 yılında Tahran'da ilk daimî elçiliğini açmıştır.⁴¹

Osmanlı Devleti, İran'da daimî elçilik açana kadar münasebetler geçici elçiler vasıtasıyla devam ettirilmiştir. Bu süreçte gönderilen elçiler tek kişi olabildiği gibi kalabalık heyetlerden de oluşabilmekteydi. Bu durum zaman içerisinde tarafların gönderilen ve karşılanan elçiler için düzenledikleri teşrifatların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu konuya dair detaylı bilgilere İran'a giden sefirlerin kaleme aldıkları İran Sefaretnamelerinde rastlamaktayız. Genel olarak bu sefaretnameler, elçinin neden görevlendirildiği, heyetin kaç kişiden oluştuğu, yanlarında götürdükleri hediyelerden, İstanbul'dan yola çıkışları, takip ettikleri güzergâhları ve İran topraklarına girişleri, burada nasıl karşılandıkları ve görüşmeleri içermektedir.⁴² Ayrıca bu konu ile ilgili bilgilere elçilerin merkeze gönderdiği resmi rapor ve yazışmalardan da ulaşabilmekteyiz.⁴³

2. İran'a Gidecek Elçilerin Belirlenmesi

Yabancı devletlerde 18. yüzyıla kadar elçi bulundurma gereği duymayan Osmanlı Devleti komşuları hakkında ki gerekli bilgileri kuzeyde Kırım Hanlarından, batıda Eflak ve Boğdan voyvodalarından, Osmanlı hâkimiyetini tanıyan Dubrovnik (Regusa) Cumhuriyeti ile Erdel Krallığı'ndan, doğuda sınır valilerinden almıştır.⁴⁴ Daimî elçiliklerin açılmadığı bu dönemde Osmanlı Devleti diplomatik münasebetlerini geçici elçiler vasıtası ile yürütmüştür. 18. yüzyıla değin Osmanlı dış siyasetinin, güçlü bir orduya dayanan sefer ve fetih politikası çerçevesinde şekillenmesi nedeniyle, bu elçiler genellikle seyfiye ve kalemiye sınıflarına mensup kişilerden seçilmiştir. Bunun yanında ilmiye sınıfından da elçiler seçildiği olmuştur. Özellikle İran, Özbekistan ve Fas gibi Müslüman ülkelere, ilmiye mensuplarının gönderilmesine dikkat edilmiştir. Müslüman ülkelere giden elçilerin çok çeşitli dini sorulara muhatap olmaları bunun başlıca sebebidir.⁴⁵ Bununla birlikte elçilerin görüşülecek konuya göre muhtelif mesleklerden mevki ve şöhret sahibi kimseler arasından seçildiği de olmuştur. Bu durumda elçiler öncelikle yabancı dil bilenler arasından seçilmiştir.⁴⁶

Osmanlı Devleti'nin İran'a gönderdiği elçilerin özelliklerine baktığımızda ise genelde Farsça bilen, dini bilgilere hâkim kişiler ve şairler arasında seçildiğini görmekteyiz. Örnek vermek gerekirse 1720 yılında İran'a elçi olarak gönderilen Ahmet Dürri Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın emriyle İran'dan gelen elçilere verilen ziyafetlerde yer alan biridir. Ahmet Dürri Efendi'nin bu sohbetlere çağrılmasında ve elçi olarak atanmasında şairliğinin yanı sıra Farsça'ya iyi derecede hâkim olması etkili olmuştur.⁴⁷ İran'a 1746 yılında elçi olarak atanan Mustafa Nazif Efendi iyi bir devlet adamı olmasının yanı sıra alim ve şairdir.⁴⁸ 1747 yılında İran'a elçi olarak gönderilen Kesriyeli Ahmet Efendi'nin elçilik heyetinde bulunan Mustafa Rahmi Efendi, Vakanüvis kimliğinin yanı sıra devrin önemli şairlerindendir.⁴⁹ İran'a 1774'de elçi olarak atanan Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi, devlette müderrislik, kadılık ve haccanlık görevlerinde bulunmuş alim ve şair, çok iyi derecede Farsça bilen birisidir.⁵⁰ 1810 yılında İran'a elçisi olarak atanan Yasincizade Abdulvahab Efendi'nin heyetinde tercüman olarak yer alan ve Musavver İran Sefaretnamesi'nin de yazarı olan Bozoklu Osman Şakir Efendi de ileri derecede Farsça, Arapça bilen, Hüsn-ü hat ile uğraşan alim biridir.⁵¹ Burada şunu da ifade edebiliriz ki İran tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçiler de dikkatle ve özenle seçilmiştir. Örneğin 1736 yılında İran tahtına oturan Nadir Şah'ın, şahlığının kabulü ve barış görüşmeleri için Osmanlı Devleti'ne gönderdiği elçilere baktığımızda Kirmanşahi Abdalbaki Han, ulemanın büyüklerinden kabul edilen ve Sadr-ı memalik denilen Mirza Ebu'l Kasım, Horasan müderrislerinden ve reisü'l-ulema olan Ali Ekber Molla gibi alim kişiler olduğu

⁴⁰ Melike Sarıkçioğlu, *Osmanlı-İran Hudut Sorunları*, TTK, Ankara 2013, s. 17.

⁴¹ Acar, *age*, s.97.

⁴² Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK, Ankara 2008, s. 59-61, 84-91, 203-209.

⁴³ Acar, *age*, s.97.

⁴⁴ Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatalarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlılar*, C. I, s. 648.

⁴⁵ İpşirli, "Elçi", s. 9; İran'da "Hediye hediye verene, yazı yazana ve elçi gönderene delalet eder." sözünden yola çıkılarak elçilik için en liyakatli kişiler seçilmeye özen gösterilirdi. Bundan dolayı İran tarafından elçi seçileceği zaman akıllı, bilgili, zarif, hazırcı, cesur, güzel ahlaklı, hükümdarların meclislerinin adab ve kaidelerini bilen, hükümdarlara hizmet etmiş, çok seyahat etmiş, ileri görüşlü ve muhakeme yetisine sahip, boylu-poslu olması gibi özellikler göz önünde bulunduruldu. Bunlara ilave olarak elçinin savaş sanatına vakıf olması tercih edilmesinde etkiliydi. Ahmed Bazmandegan Hamiri, "Adab ve Teşrifat-ı Sefaret der İran Dovre Safeviye", *Pejuheşname-i Ferhangi-ye Hormozgan*, Payız ve Zemistan, 1390, s. 2. (<https://rdch.ir/article-1-68-fa.html>).

⁴⁶ Unat, *age*, s. 24; Belkıs Altunış-Gürsoy, "Sefaretnameler", *Türkler*, C. XII, s. 582; Tuncer, *age*, s. 45.

⁴⁷ Ayhan Ürkündağ, *Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2006, s. 29; Unat, *age*, s. 60.

⁴⁸ Adnan Budak, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 1999, s.18.

⁴⁹ Unat, *age*, s. 87.

⁵⁰ Demir, *agm*, s. 175-176.

⁵¹ A. Zeki Memioğlu, "Musavver İran Sefaretnamesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.17, Erzurum 2001, s. 239.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

görülür.⁵²

Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde gönderilen elçilerin sınıf ve dereceleri ile ilgili kesin bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Fakat 16. yüzyıldan sonra gönderilen elçilerin icra etmekle yükümlü oldukları göreve ve gönderildikleri ülkenin ehemmiyetine göre *büyük elçi*, *orta elçi*, basit bir mektup ile gönderilen *nameres* ve bazen basit işler için hariciye memurlarından seçilen *çavuşlar* elçilerin sınıflarını oluşturmuştur.⁵³ Gönderilecek elçinin derecesinin belirlenmesinde ülkelerin Osmanlı Devleti nezdinde ki itibarı ve İstanbul'a göndermiş oldukları elçilerin statüleri belirleyici olmuştur.⁵⁴ Yabancı ülkelere gönderilen bu elçilere verilen payelere baktığımızda büyükelçilere *Rumeli* veya *Anadolu beylerbeyliği*; orta elçilere genellikle *defterdarlık*, *nişancılık*, *Mekke payesi*; İran'a gönderilen elçilerden, ulema sınıfından olanlara *Anadolu Kazaskerliği* verilmiştir.⁵⁵ Ayrıca elçiler görevlerini bitirip ülkeye döndükleri zaman verilen bu payeler genellikle geri alınmıştır.⁵⁶

3. İran'a Gidecek Elçilik Heyetinin İstanbul'da Hazırlanması

Osmanlı Devleti'nde, İran'dan gelen elçiler için nasıl kutlama ve karşılama törenleri düzenleniyorsa, gönderilecek elçiler içinde kutlamalar yapılmıştır. Elçi tayin edilen kişiler yola çıkmadan önce sadrazam ve şeyhülislamla birlikte sultanın huzuruna çıkarak götürecekleri mektubu teslim alırlardı.⁵⁷ Bazen de gidecek kalabalık elçilik heyetinin bir tören şeklinde sultanın huzuruna çıktığı da olurdu. Mesela 1728 yılında Tarihçi Raşit Mehmet Efendi başkanlığında İran'a gidecek olan 300 kişilik elçilik heyeti, Dolmabahçe'de III. Ahmet'in huzurunda resmi geçiş yapmış ve şaha gidecek olan mektup Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından kendisine teslim edilmiştir.⁵⁸

Osmanlı Devleti'ni temsil edecek olan elçilik heyetlerinin hazırlanmasına büyük önem verilmiştir. Topkapı Sarayı'nın bir kısmının elçilik hazinesi olarak ayrılması, bu konuya verilen önemi göstermektedir. Elçilik heyeti için gerekli olan çok değerli saatler, hançerler, kaftanlar, kürkler vb. eşyalar bu hazineden karşılanmıştır.⁵⁹

1736 yılında İran'a elçi olarak gönderilen Mustafa Paşa'ya elçilik hazinesinden verilen eşyalar şu şekildeydi.⁶⁰

Eşya	Adedi	Eşya	Adedi
Esb (at)	120	Ğerare (çuval)	20
Beygir	350	Aba yağmurluk beray-ı karakulukçıyan	250
Şotr (deve)	20	Aba şalvar beray-ı karakulukçıyan	200
Katır	30	Kırmızı müşta (kışlık)	15
Ğuşab (komposto)	1 sini	Siyah müşta	60
Ğuşab (komposto)	3 tas	Kırmızı tabak çuvalı	5
Nemekdan (tuzluk)	3	Ayaklı sandık	4
Gülabdan	4	Tüfenk sandığı	2
Samur kemer	2	Cebahane-i kilar sandığı	6
Legan-ı ma'i (su leğeni)	4	Seyir sandığı	30
Fesker-i samurani (samur fes)	1	Hazine kalemi	50
Sökre	2	Meth senedi	15
Sağır sofra	1	Mutak ğerare (köle çuval)	100
Kahve	1	Kaplan postu	15
Kebayir-i simat (büyük yemek)	4	Ğutus	7

⁵² İzzet Sak, "1136-1141 Yılları Arasında Gelen İran Elçilerinin Bazı Masrafları", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 2006, S. 16, s. 121.

⁵³ Unat, *age*, s. 19; Altuniş-Gürsoy, *agm*, s. 582; Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 14.

⁵⁴ Altuniş-Gürsoy, *agm*, s. 582.

⁵⁵ Unat, *age*, s. 24; Tuncer, *age*, s. 45.

⁵⁶ İbrahim Yıldırım, *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*, Kitap yayınevi, İstanbul 2014, s. 44.

⁵⁷ Unat, *age*, s. 31.

⁵⁸ İpşirli, "Elçi", s. 10.

⁵⁹ Unat, *age*, s. 24; Tuncer, *age*, s. 47.

⁶⁰ BOA. C.HR., 111 / 5543.

MELİKE SARIKÇIOĞLU ÖKTEN - İBRAHİM YETİŞ

masası)			
Büyük tencere	10	Beray-ı hutreciyan ve tüfençiyen üsküf (fes)	4
Orta tencere	20	Beray-ı kalpağan ve hutreçiyen yumleha	5
Büyük tabak	100	Kasatura	350
Orta tabak	80	Kaltak (eğerin tahta kısmı)	350
Çorba tası	10	Saka meşki	15
Süzgi	30	Musluk	12
Kağır kepeç	8	Çapraz (fişelik, silahlık ve palaska)	15
Baklava tabağı	8	Kamçı	15
Kenar-ı lenger-i ma'i kabak (büyük tepsi yanında tabak)	8	Saka kasaturası	15
Satıl (kova, küçük, leğen)	20	Çingirak küsure saka takımı	15
Tüfenk beraynı ağayan	40	Saka semeri varidatı	15
Tüfenk beray-ı çukadaran	30	Mükemmel oda mefruşatı (döşeme)	1
Tüfenkçiyen piyade	100	Oya mefruşat	1
Mızrak beray-ı ağayan	40	Yatak çadırı	1
Kılıç beray-ı ağayan	70	Sayiban mefruşat	1
Ğerare (çoval) beraynı çukadaran	30	Hamam	1
Çevgan	4	On iki Horasani çadırın imam	1
Kara kılıç beray-ı yedekçiyen	14	Ağalar için çadır	12
Haydaî riğt (kolsuz aba)	25	Çaker sukkan (ikametgah) ağayan	6
Kareli tirgeş beray-ı ağayan	30	Çaker beray-ı sukkanı çukadaran	4
Çuka yağmurluk beray-ı ağayan	80	Çaker-i kilar beray-ı Enderun	1
Kaliçe	80	Çaker-i kilar beray-ı birun	1
Kürsü rikab beray-ı çukadaran	30	Kahve çadırı	2
Kaliçe beray-ı çukadaran	25	Muta' (sözü dinlenen, yönetici) çadırı	2
Eğer rikab	30	Çaker-i sukkanı beray-ı açak ve ağır	8
Kandil	30	Çaker beray-ı seyisan	20
...	...	Çaker-i sukkanı beray-ı olukçiyen	10

1746 yılında, başında Kesriyeli Hacı Ahmet Paşa'nın bulunduğu elçilik heyetinde Mehterhane-i âmireden temin edilen eşyalara bakıldığına; Otak Mefruşatı:

Boğasa çiçekli kadife döşeme astar-ı elvan 1, Hazneli münfeş-i cedit üç direkli otak çerçesi 1, Kandilli mahreçli daire tozluğu 4, Kırmızı boğasa yüzü pembe-i cedit minder 2, Döşeme yastık 3, Astan kırmızı boğasa şeridi cedit minder 1, Astan kırmızı boğasa mor üzerine Sakız kâri kebir perde 1, Cedit Hamam 5, Cedit örme kilim 10, Cedit kilim 2, Müstemal Selanik keçesi 1, Türkmen kilimi 1, Cedit kilim şiltesi 15, Biruna galath iskemle 1, Ahen çatal ve kabzası 10, Trabzon ihlamuru 2, Yastık tahtası 2, Sayeban Mefruşatı Astan mavi boğasa-yı zimmi san çuka-yı cedit döşeme 1, Kırmızı boğasa yüzü pembe müstemal minder 2, Astan kırmızı Bursa çatması cedit yastık 5, Kırmızı boğasa şeridi yeşil çukalı cedit minder 3, Bursa kadifesi galath iskemle 1, Astan kırmızı galatı elvan çukalı cedit perde 1, Cedit hamam 2, Cedit örme kilim 3, Cedit kilim şilte 2, Vasat demir çatal ve kabza 5, Mardin işi çadır 1, Selanik keçesi 1, Kırmızı boğasa yüzü minder 2, Mardin işi yastık 4, Kırmızı çuka minder 1, Hamam 1, Cedit örme kilim 2, Muhtab şike 4, Muhtab örme 2, 12 hazneli çadır 1, Sekban çerçesi 2, 10 hazneli çadır 2, Tahvedi cedit matbah 2, Cedit haşme 2, Yatak Odası Mefruşatı Müstemal Selanik keçesi 1, Astan kırmızı boğasa Bursa çatması cedit yastık 5, Astan lanmızı boğasa müstemal çuka-yı cedit ı Astar' kırmızı boğasa elvan çukalı cedit perde 1, Cedit hamam 1, Cedit örme kilim 2, Cedit kilim şilte 1, Cedit muhtab örme 1, Ihlamur Trabzon 9, Yatak tahtası 2, 18 hazneli iki direkli çerçe 9, Birunu mavi zengari,

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

derini mavi, 12 hazneli çadır 10, Zengari cedit tozluk 10, İki hazneli cedit kebir matbah ma sütun 2, Derunu mavi ve kırmızı clibah cedit 2, Kırmızı cedit haşme ma sütun 1, Kandilli ve mahreçli daire ve zokak 14, Sekban çergesi ma sütun 16, Cedit açık haşme 10, Cedit muıtab şilte 20, 12 Hazneli çadır 1, Sekban çergesi 1, 10 Hazneli çadır 1, 12 Hazneli cedit matbah 1, Cedit Haşme 1, Cedit açık haşme 1'dir.⁶¹ şeklinde olduğu görülmektedir.

Ayrıca elçiler ve maiyetindekiler verilen kıymetli eşyaları görevlerinin bitiminde geri iade etmek zorundaydılar. Hatta elçiler, yabancı ülkelerce kendilerine verilen hediyeleri de bu hazineye teslim etmek zorundalardır.⁶²

Elçilik heyeti gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra şaha götüreceği değerli hediyeler ile birlikte İstanbul'dan bir alay eşliğinde hareket ederdi. Bu alayı sultanın, Alay Köşkü'nden izlemesi adet olduğundan dolayı, kafiye Yerebatan'dan Şengül Hamamı önünden aşağıya doğru yokuşu inerek Alay Köşkü önünden Divan yolunu takip edip Üsküdar'a geçer ve İran yoluna koyulurdu.⁶³ 1747 yılında Sultan I. Mahmut tarafından Nadir Şah'a elçi olarak gönderilen Kesriyeli Hacı Ahmet Paşa'nın, maiyetinde bulunan 300 kişi ve 100 asker ile İran sınırına varıncaya kadar takip ettiği güzergâh Üsküdar, Kartal, Gebze, Hereke, İzmit, Sapanca, Akhisar, Lefke, Vezirhanı, Bilecik, Söğüt, İnönü, Eskişehir, Seyitgazi, Hüsrev Paşa, Baut, İshaklı, Akşehir, Arkıt, Ilgın, Kadınhanı, Ladik, Konya, Ereğli, Ulukışla, Çiftahan, Dulek geçidi, Kızoluk, Çakıt, Adana, Misis, Kurtkulağı, Payas, Bilan, Antakya, Halep, Kilis, Ayıntep, Ruha (Urfa), Nuseybin, Cebelisincar, Musul, Tekrit, Kâzimiye ve Bağdat şeklindedir.⁶⁴

Mustafa Nazif Efendi ve heyetinin takip ettiği güzergâha baktığımızda, eserinde İstanbul'dan Bağdat'a varıncaya kadar olan kısımdan bahsedilmediği görülmektedir. Fakat o dönemde çok kullanılan Konya-Adana-Antalya-Halep üzerinden Bağdat'a ulaştıkları düşünülmektedir. Bağdat'tan da İran'a Tak Ayağı denilen mevkinden giriş yaptıkları Harebe Köy-Kirmanşah ve Kazvin'e ulaştıklarının bilgisini vermektedir.⁶⁵ 1774 yılında I.Abdülhamid tarafından İran'a elçi olarak gönderilen Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi'nin yol güzergâhı İstanbul, Sivas, Bağdat ve İran topraklarına giriş Kirmanşah, İsfahan ve dönemin İran şahı olan Zend Kerim Han Şiraz'da ikamet ettiği için varış yeri Şiraz'dır.⁶⁶ Haydar Efendi'nin yol güzergâhına bakıldığında ilk başta deniz yolunu tercih ettiği görülmektedir. İstanbul'dan gemi ile yola çıkmış Sinop sonra Samsun oradan da Trabzon limanına gelmiştir. Yol güzergâhının devamında Bayburt-Erzurum-Eleşkirt-Diyadin-Doğubeyazıt-Kazlıköy ve İran topraklarına girilerek Hoy-Tebriz-Zencan-Sultaniye-Kazvin ve Tahran'a varmışlardır.⁶⁷ Bozoklu Osman Şakir Musavver İran Sefaretnamesi'nde Üsküdar, Kartal, Gebze, İzmit, Sapanca gölü, Geyve, Taraklı, Torbalı, Mudurnu, Bolu, Gerede, Bayındır, Koçhisar, Tosya, Hacı Hamza, Osmançık, Merzifon, Amasya, Zengan, Siyedehan, Ebher, Kazvin, Kışlak, Rey yolunu takip ettiklerini belirtmiştir.⁶⁸ Elçilik heyeti bu güzergâh üzerinde bulunan menzillerde belirli süreler kalmışlardır. Heyetin ihtiyaçları ülke içinde konakçı olarak adlandırılan rehberin, heyet menzile ulaşmadan önce o yere giderek oranın ayanına haber vermesi sonucunda ayanlar tarafından karşılanmıştır. Bu durum elçilik heyetinin İran sınırına varıncaya kadar devam etmiştir.⁶⁹ Heyet İran sınırını geçtikten sonraki masrafları ise İran tarafından karşılanmıştır.⁷⁰

4. İran'a Giden Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Karşılansması

Elçilik heyeti İran sınırına ulaştığında şehrin hakimine geldiklerini bildirirdi. Şehrin hâkim ve ileri gelenlerinden oluşan bir grup veya onların görevlendirdiği bir heyet elçilik kafilesini törenle karşılardı.⁷¹ Aynı anda şah tarafından Osmanlı Devleti'ne bir elçilik heyeti gönderilecekse elçilerin sınırı geçişleri bir mübadele şeklinde olurdu.⁷² Eğer İran tarafından bir elçi gelmeyecekse, Osmanlı elçilik kafilesi kendilerini karşılayan bir mihmandar eşliğinde yollarına devam ederlerdi. Sınır bölgesinde bulunan yöneticiler elçilik heyetinin yolculuk süresince ihtiyaç duyduğu at ve katır gibi binek hayvanlarını temin etmek zorundaydılar. Bununla birlikte yabancı elçiler İran topraklarına girdikleri andan itibaren misafir kabul edilir ve Osmanlı devleti tarafından uygulandığı şekliyle tüm masrafları şah tarafından karşılanırdı. Elçilik heyetinin ihtiyaçları mal cinsinden

⁶¹ Tahir Sevinç, "İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746-1747)", *Bellekten*, C. 75, S. 273, s. 424-427.

⁶² Altunış-Gürsoy, *agm*, s. 583.

⁶³ Unat, *age*, s. 32-33.

⁶⁴ Unat, *age*, s. 86-88.

⁶⁵ Budak, *age*, s.20-22.

⁶⁶ Demir, *agm*, s. 181-182.

⁶⁷ Melike Sarıçioğlu Ökten-Mertcan Göngör, "Haydar Efendi'nin İran Sefaretnamesi", *Journal of Universal History Studies (JUHS)*, 5 (1), 2022, s. 88-99.

⁶⁸ Yakup Öztürk, *Bozoklu Osman Şakir'in Musavver İran Sefaretnamesi*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2018, s. 139-149.

⁶⁹ Öztürk, *age*, s. 141-142.

⁷⁰ Haydar Efendi, *Haydar Efendi Sefaretnamesi*, Suna ve İnan Kırca Vakfı Elyazması Koleksiyonu (SVİKV) İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Yz 65-2, s. 35b-36a.

⁷¹ Hamiri, *agm*, s. 6.

⁷² Süleyman Tokaç, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2000, s. 36.

karşılabilirdiği gibi arzu ettikleri şeylerden alabilmeleri için para şeklinde verildiği de olurdu.⁷³ Osmanlı Devleti tarafından İran'a elçi olarak gönderilen Ahmet Durri Efendi, Bağdat'tan yola çıktıktan sonra 1721'de İran sınırına ulaşınca Kirmanşah Hanı'nın görevlendirdiği Acem Ağası tarafından karşılanarak Kirmanşah Han'ı tarafından ağırlandı. Kirmanşah'tan ayrılan heyet Dergezin kasabasında, Büyük Kapıcıbaşı olan Necef Kuli Han tarafından karşılanmıştır. Necef Kuli Han tarafından elçilik heyetine her gün yiyecek masrafları için ikiyüz elli kuruş verileceğine dair şahın belgesi sunulmuştur. Elçilik heyeti, Hemadan şehrinin yöneticisi olan Kelb Ali Han tarafından altı yüz kadar süvari ve yaya asker tarafından karşılanmış, ikamet etmeleri için hazırlanan büyük bir saraya kadar eşlik edilmiştir. Heyet için ziyafetler verilmiştir. Hemadan'dan ayrıldıktan sonra başkente ulaşmadan bir önceki durak olan Kazvin'de üç tuğlu vezir payesinde olan şehrin yöneticisi Tahmasb Han tarafından bin kadar piyade ve süvari ile karşılanmıştır. Karşılama sırasında toplar atılarak, şenlikler düzenlenmiştir. Elçilik heyeti Tahran'a iki saatlik mesafedeyken vezir Rüstem Han tarafından üç bin süvari ve piyade ile karşılanmış kendilerine şehre kadar rehberlik edilmiş bahçeli ve havuzlu büyük bir saraya yerleştirilmiş, şahın özel mutfağı ve çalışanları elçilik heyetinin hizmetine verilmiştir.⁷⁴

1746 yılında Osmanlı Devleti tarafından İran'a Nadir Şah ile barış görüşmelerinde bulunması amacıyla elçi olarak gönderilen Mustafa Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde İran sınırını geçtikleri andan itibaren kalabalık bir heyet ile karşılandıklarını, Harebe köyü denilen yerde, özel kurulan çadırlarda ağırlandıklarını ve heyetin güvenliği için ellibeş asker görevlendirildiğinden bahsetmiştir. Harebe köyden ayrılıp Kirmanşah'a vardıklarında Kirmanşah hâkimi Abdülkerim Han'ın rahatsız olmasından dolayı oğlu, şehrin ileri gelen yöneticileri ve sekizyüze yakın asker tarafından karşılanmışlardır. Ayrıca Osmanlı heyetine ziyafet verildikten sonra Mustafa Nazif Efendi'ye gümüşten yapılmış at takımı ve at verildiğini yazmıştır.⁷⁵

1774 yılında Zend Kerim Han ile görüşmek üzere görevlendirilen Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi Mart 1775'de Kirmanşah'da Irak-ı Acem Ordusu komutanı ve Zend Kerim Han'ın amca oğlu olan Nazar Ali Han Zend tarafından karşılanmıştır. Burada kendilerine İsfahan'a kadar eşlik edecek Bakır Han adında mihmandar atanmıştır. İsfahan'da Zend Kerim Han tarafından kendilerine yeni bir mihmandar Mekri Yasavul İbrahim Ağa görevlendirilmiştir. Osmanlı elçilik heyeti Şiraz'a iki saat uzaklıkta bulunan Hilatpuşan isimli yerde İranlı hanlar ve mirzalar tarafından karşılanmışlardır. Burada Osmanlı elçilik heyetinin törensiz ve çok sade bir şekilde karşılanması İran'ın, Basra'yı işgale başlaması ve başarılı olursa Osmanlı'ya savaş açma ihtimali olması olduğu söylenebilir.⁷⁶

1807'de İran'a elçi olarak görevlendirilen Mehmet Refi Efendi sefaretnamesinde elçilik heyetinin İran tarafından karşılanması ile ilgili, İran'a bağlı Alence köyüne ulaştıklarında kendilerinin Şehzade Abbas'ın mihmandar olarak görevlendirdiği Şehzade'nin eşikağası naibi Ulu Muhammed Bey tarafından karşılandığını, yolculuğun devamında Şehzade'nin yasakçıbaşı olan Feth Ali Han Nuri'in maiyetindeki hanlar, mirzalar ve yüz kadar askeri ile onlara katıldığını aktarmaktadır. Bu karşılama merasiminde İranlıların "kaç at" adı verdikleri oyunlarını heyet için sergiledikleri yer almaktadır.⁷⁷

1851'de Tahran Büyükelçisi olarak atanan Ahmet Vefik Efendi'nin heyeti içinde elçilik müsteşarı olarak görev alan Haydar Efendi'nin sefaretnamesinde de heyetin İran sınırına gelişi ve karşılanması hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.⁷⁸ Heyet Osmanlı sınırını geçtikten sonra Hoy şehrinin hâkimi ve Abbas Mirza'nın evlatlarından Hâkim Mirza tarafından Ahmet Vefik Efendi'ye ve heyete çeşitli meyvelerden oluşan bir hediye sepeti gönderilerek⁷⁹ mektup ile heyetin buradan saat kaçta hareket edeceği ve nerede konaklamak istedikleri sorulmuştur. Heyet, Tebriz'e girerken yolun iki tarafına dizilmiş olan topçu çavuşları arasından geçerek şehrin yöneticileri tarafından karşılanmış ve kalmaları için mükellef olarak hazırlanan çadırlara götürülmüşlerdir. Heyete dondurma ve tatlı ikram edildikten sonra yanlarında bir mihmandar bırakarak ayrılmışlardır.⁸⁰ Heyet Tebriz'den sonra Zencan'da meşale ve büyük fenerlerle karşılanarak mükellef düzenlenmiş çadırlara yerleştirilmişlerdir.⁸¹ Tahran'dan önceki son durak olan Kazvin'de ise heyet Kazvin'e bir buçuk saatlik bir mevkide Kazvin hâkimi Hüsrev Han'ın veziri Mirza Ali Naki tarafından karşılanarak⁸² kahve içmek için davet edilmiştir. Sonra Hüsrev Han'ın seksen kadar iç ağası heyete eşlik ederek Kazvin'e girişte meşaleler ve

⁷³ Hamiri, *agm*, s. 6.

⁷⁴ Ürkündağ, *age*, s. 40-43; Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri", *Tarih İnceleme Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1996, s. 113-114.

⁷⁵ Budak, *age*, s. 21-22.

⁷⁶ Demir, *agm*, s.181.

⁷⁷ Mertcan Göngör, *Seyyid Mehmed Refi Efendi'nin İran Sefaretnameleri (Transkripsiyon-İnceleme)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2019, s. 49-50.

⁷⁸ B.O.A., DH. SAİDD. 1/298

⁷⁹ Haydar Efendi, *age*, s. 28a.

⁸⁰ Haydar Efendi, *age*, s. 27b.

⁸¹ Haydar Efendi, *age*, s. 29b.

⁸² Haydar Efendi, *age*, s. 31b.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

fenerlerle karşılanmışlardır.⁸³

Osmanlı Devleti elçilik heyetinin başkente ihtişamlı bir şekilde girmesine çok özen göstermiştir. Elçi ve maiyetindekiler şah tarafından kendilerine temin edilen atlar ile konakladıkları yerden tertipli ve düzenli bir şekilde şehrin girişine doğru yola koyulurlardı. Zengin bayraklar ile süslenmiş olan sefaret heyetindeki silahlı askerlerin, bazen mehter eşliğinde tekbir getirerek başkente girdikleri olurdu. Sefaret heyeti içerisinde bulunan asker ve pehlivanlar türlü gösteriler yapar, bazı görevliler de izleyenlere çeşitli içecekler dağıtırlardı.⁸⁴ Elçilik heyeti başkente, iki tarafında askerlerin sıralandığı oldukça dar bir yoldan geçerek girerdi.⁸⁵ Şehrin girişinde mihmandar olarak görevlendirilen bir kişinin başında bulunduğu bir heyet elçilik alayını karşılardı.⁸⁶ Bu karşılama esnasında elçinin makam ve mevkiine uygun bir tören tertip edilirdi.⁸⁷ Elçilik heyeti daha sonra kendileri için hazırlanmış olan konaklara yerleştirilirdi.⁸⁸ Elçilerin şahın huzuruna çıkarılması için genellikle acele edilirdi. Bu elçiye saygı gösterildiği anlamına gelmekteydi. Elçiler başkente girdikten sonra genellikle 2, 3 veya 5 gün şahla görüşmek için beklerlerdi. Elçilik heyetine görüşme haberini iletme için genellikle Emin Halvet veya Naib Eşik Ağası adlı görevliler gönderilirdi.⁸⁹ Osmanlı elçilik heyeti, şahın davetine icabet edeceği vakit devletin gücünü simgeleyen bir taht-ı revanın etrafına yerleştirilmiş on iki Arap deveci ve güzel elbiseleri ile sekiz çuhadar eşliğinde, sarayının üçüncü kapısından şahın huzuruna çıkarlardı.⁹⁰ Elçiler şahın tahtına 30 adım uzaklıkta ayakkabılarını çıkarırlardı. Ayakkabı çıkarma adeti diğer birçok protokolde olduğu gibi elçinin makamına göre değişiklik arz etmekteydi. Örneğin alt rütbeye mensup bir elçinin tahtın çok uzağında ayakkabısını çıkarması gerekiyorken üst rütbeye mensup görevliler bu işi şahın tahtına birkaç adım kalınca yerine getirirlerdi.⁹¹ Osmanlı Devleti, İran ile devam eden savaşlar sonunda 1735 yılında başlayan barış görüşmeleri çerçevesinde 1736 yılında İran'a elçi olarak gönderilen Mustafa Nazif Efendi⁹² şahın huzuruna kabulü hakkında şu bilgileri vermektedir:

“İran sınırına dâhil olduktan sonra bize ayrılan çadırlarda dinlenmeye ayrıldık. Aynı günün akşamı çadırımıza gelen mihmandar Mustafa Han ve Nazır Ali Han, ertesi gün saat beşte Şah'ın bizi huzura davet ettiğini ve name-i hümayun ile gelmemizi bildirdiler. Biz de Sultan I. Mahmud'un mektubunu hazırladık, ertesi gün bizim için hazırlanmış olan atlara binerek tahminen bin hatve⁹³ mesafede iki tarafında topraktan ve taştan yapılmış binaların bulunduğu bir yoldan geçerek, Şah'ın çadırına beş on hatve mesafede bulunan çadırların civarına vardığımızda merasimle karşılandık. Atlarımızdan indikten sonra dinlenmeye vakit bulamadan saraydan içeri buyrulduk. Şah'ın huzuruna çıkıp beş altı hatve yanaştıktan sonra eşik ağası Sultan'ın mektuplarını bizden alarak Şah'a sundu. Daha sonra Şah'ın izni ile saraydan ayrıldık.”⁹⁴

Elçiler, şahın huzuruna sultanın mektubunu vermek için çıktıklarında aynı zamanda Osmanlı Devleti tarafından şah'a gönderilen hediyeleri de sunarlardı.⁹⁵ Osmanlı Devleti tarafından gönderilen bu hediyeler görüşmenin önemine binaen değişiklik göstermiştir. 1736 yılında Mustafa Nazif Paşa ile beraber Nadir Şah'a gönderilen hediyelere baktığımızda, Osmanlı'nın bu görüşmeye ne kadar önem verdiği görülmektedir.⁹⁶ Elmas ve yakut ile kaplı kılıç 12500 kuruş, Sorguç (başa takılan tuğ) 5000 kuruş, Hançer 3500 kuruş, Samur Kürk 6500 kuruş, Reğt (at takımı) değerli taşlarla süslü 9000 kuruş, Mersu' altun kaplama rikab (özengi) 2000 kuruş, Altın topuz 800 kuruş, Altın zincir 700 kuruş, Sim yular 120 kuruş, Sim lecam 50 kuruş, Som gülsuyu tabağı 50 kuruş, Altın kaplama tas 4500 kuruş, Altın yakalı içi işlemeli aba 6500 kuruş, Sırma işlemeli pamuk hırka 200 kuruş, Sırma işlemeli kadife 50 kuruş, Kemer 600 kuruş, Sim şerare (çuval) 60 kuruş, Yaldızlı güllü rikab (özengi) 2000 kuruş, Simli eğer 150 kuruş, Siyah hırka üzerine işleme kısmi kareli kese 1000 kuruş, Tekelti (hayvan sırtına örtülen keçe ve pamuklu kumaş) 6 kuruş, Fırengi diba (atlas) (top) 50 kuruş, Elvan (renkli) diba 1250 kuruş, İstanbul işi elvan diba 1400 kuruş, Elvan frengi diba 600 kuruş, İstanbul işi elvan ? 300 kuruş, Elvan şal 750 kuruştur.⁹⁷

1746 yılında İran'a elçi olarak görevlendirilen Kesriyeli Hacı Ahmet Paşa'nın İran şahına götürdüğü hediyelerin değeri sekiz yüz altmış kese akçedir. Bu hediyeler üst düzey devlet görevlilerinin gözetiminde özellikleri ve tahmini değerleri belirlenip kasalara koyup mühürlenmiştir. Hediyelere baktığımızda;

⁸³ Haydar Efendi, age, s. 32a.

⁸⁴ Baron Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. XI, s. 146-148.

⁸⁵ Gulam Hüseyin Zergeri Najad-Sabah Hosrevzadeh, “Adab-ı Diplomatik der İran ez Ağaz-ı Kaçar ta Payan-ı Dovre-i Nasiri, (Mutala'a-yı Murudi: Pezireş-e Sufera ve Me'murin-e Harici)”, *Fasılname-i Tarih-i Revabüt-ı Harici*, Sal-e Sizdehom, Şomare 51, Tabistan 1391, s. 80.

⁸⁶ Hamiri, *agm*, s. 6.

⁸⁷ Najad-Hosrevzadeh, *agm*, s. 80.

⁸⁸ Savaş, “Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri”, s. 113; Hamiri, *agm*, s. 6.

⁸⁹ Najad-Hosrevzadeh, *agm*, s. 87.

⁹⁰ Ürkündağ, *age*, s. 40-43; Savaş, “Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri”, s. 113-114.

⁹¹ Najad-Hosrevzadeh, *agm*, s. 87.

⁹² BOA. AE.SMHD. I., 260/ 21108.

⁹³ Adım, Ölçü 'ad olunan itibarı adım, bir adım atışta iki ayak arasındaki mesafe (Şemseddin Sâmî, *age*, s. 584.)

⁹⁴ BOA. HAT., 6 / 198.

⁹⁵ Hamiri, *agm*, s. 7.

⁹⁶ BOA. AE.SMHD. I., 260/ 21108.

⁹⁷ BOA. AE.SMHD. I., 260/ 21108.

“Sorguç ortası dört köşeli zümrüt, ortası büyüklü-küçüklü yüz otuz sekiz elmas taşı ile süslü 30.000 kuruş 1 adet, Altın Kılıç dört kebir ve dört yüz otuz dokuz küçük şark elması ile süslü 60.000 kuruş 1 adet, Temür erkan altı adet düğmesi ile otuz altı kebir cebe elmas ve sekiz yüz on vasat ve sagir şark elması ile mürsi beyaz İstanbul dibasına kaplı sert temür 30.000 kuruş 1adet, Çeyiz tepesi zümrüt kapaklı saat ve kabzasında üç kebir zümrüt kabza ve kını bir kebir ve on iki vasat ve sagir yüz yirmi dört elmas ile mürsi 20.000 kuruş 1 adet, Çengelli Tirkeş zümrüt yeşil kadife üzere kebir ve vasat ve sagir altın, yetmiş sekiz elmas ve iki kebir cebe ve yirmi vasat ve sagir zümrüt ve yetmiş kırmızı yakut ile mürsi 30.000 kuruş 1 adet, Kadife sarı İstanbul dibası üzeri beş lal ve yüz yirmi zümrüt ile açev ve sırma ile pesindir işleme dört açev püsküllü 2.000 kuruş 1 adet, Keman iki başı dört elmas ile münekkaş ve müzehab amel pervane 100 kuruş 1 adet, Tesettür beyaz atlas üzerine işlemeli altın varaklı 50 kuruş 1 deste, Üç tabaka kuşak orta göyneği bir kebir elmas, iki pare yakut, yüz iki vasat ve bin yüz iki şark elması ile mürsi 25.000 kuruş 1 adet, Ok ve ok kutusu ortası kebir sarı yakut kapaklı saat ve derunu yirmi dört elmas ve birunu üç kebir ve sair sagir doksan üç elmas ve beş kırmızı yakut ile mürsi 6.000 kuruş 1 adet, Som Tarak vasat yetmiş altı elmas, sekiz damla gün yakut ve on leyl ile mürsi 3.000 kuruş 1 adet, Altın frengi saat göğüs tahtası on iki ve basma düğmesi bir sagir ve beş harda elmas ve ortası vasat ve sagir seksen sekiz elmas mürsi kapaklı basma ve kendinden çalar 6.000 kuruş 1 adet, Altın koyun saati tarafının ortası kebir, sagir ve vasat altmış elmas ile mürsi köstekli basma altın koyun saati 4.000 kuruş 1 adet, Köstekli altın saat etrafı vasat ve sagir elli elmas ile mürsi ve on iki elmas ve üç yakut zümrütlü 3.000 kuruş 1 adet, Gözlük ortası iki vasat Şişhane ve altı sagir lal, etrafı yirmi iki elmas ile mürsi altın taraklı zinciri sekiz elmas 1.000 kuruş 1 adet, Altın Zincirli Gözlük etrafı elmas atlas ile mürsi zemini zerabduş taşhaneleri altın zincirli 1.000 kuruş 1 adet, Sedef Tarak 50 kuruş 1 adet, Kabzalı Dürbün zemini zümrütlü, ağızlıkları som şair mavi, altmış sekiz elmas ile mürsi 1.500 kuruş 1 adet, Dürbün kabzası yüz otuz sekiz elmas ve yüz otuz sekiz zümrüt ile burma ve sim ve otuz sekiz kırmızı yakut ile mürsi 1.500 kuruş 1 adet, Altın kakma dürbün kapağının bir tarafı bir lal ve bir tarafı bir gün yakut ve on iki lal ve otuz bir elmas ve bir yakut ve iki zinciri elli elmas ile mürsi 1.000 kuruş 1 adet, Dört boğumlu dürbün üst boğumu kırk sekiz elmas, otuz yakut, altı zümrüt ve iki zinciri kırk dört yakut ile mürsi 1.500 kuruş 1 adet, Beş boğumlu kebir dürbün zincirleri altın ve üst boğumu Şişhane sandık, ağırlıkları altın 3.000 kuruş 1 adet, Beş boğumlu dürbün üst boğumu ve ağırlıkları altın 250 kuruş 1 adet, Dört boğumlu dürbün üstü boğumu bika üzere altın kakma, ağırlıkları altın 150 kuruş 1 adet, Dört boğumlu dürbün üst boğumu arvesin nakışlı, ağırlıkları altın 150 kuruş 1 adet, Kebir çekmece 5.000 kuruş 1 adet, Kundaklı boylu tüfek zinciri ve üç bilezikleri ve kasılması ve iğneliği ve korkuluğu ve taban gülleri ve zinciri üç yüz doksan sekiz elmas ile mürsi, iğnelik zinciri bir zümrüt dairesel, temürü ve çakmağı üzere altın kakma İstanbul kâri 15.000 kuruş 1 adet, Çakmaklı tüfek zer nişan sedefkâri kundaklı temürü üzere altın kakma Muhammed ser tufengi han ve sim donanımlı İstanbul kâri Şişhane 300 kuruş 1 adet, Çakmaklı boylu tüfek beyaz som kundaklı, amel Ali temürü üzere altın kakma sim donanımlı İstanbul kâri Şişhane 600 kuruş 2 adet, Çakmaklı boylu tüfek yeşil som kundaklı amel Elhac Muhammed temürleri üzere altın kakma mercan ve sim donanımlı İstanbul kâri Şişhane çakmaklı 600 kuruş 2 adet, Çakmaklı ve boylu zer nişan Biga kundaklı temürleri üzere altın kakma ameli Hacı Mehmet, mercan ve sim donanımlı İstanbul kâri Şişhane 600 kuruş 2 adet, Çakmaklı Cezayir kâri tüfek siyah kundaklı sim ve mercan donanımlı 600 kuruş 2 adet, İstanbul-kâri siyah kundaklı peştuv kaburu kabza ve gülleri ve korkuluk zinciri ve çubukları 191 elmas ve yedişer zümrüt ve beşer kırmızı yakut ile mürsi, temürleri ve çakmakdan altın kakma, 12.000 kuruş bir çift, Beyaz münkâri Altın kemer raht başlık tahtasında bir kebir zümrüt, 48 elmas ve iki güllerinde bir lal ve 40 elmas ve kolları 274 elmas ve boyları zincir yanına 115 elmas ile mürsi 70.000 kuruş 1 adet, Münkâri altın döşeme ortası vasat dolma zümrüt ve iki zümrüt yakut ve yedi vasat ve seksen dokuz elmas ile mürsi 3000 kuruş 1 adet, Mektup Şah-ı mirza tarafına veziriazam tarafından diba elvan kese içerisinde 1 kuruş, Altın garada kabza dibası bir lal ve üç yakut ve ağırlığı ve bentleri 23 lal yakut ve bent ortaları iki ve diğeri bir zümrüt ve 211 elmas ile mürsi 6.000 kuruş 1 adet, Sim rikab ortaları sekizer vasat ve sagir yetmiş iki zümrüt ve yüz otuz iki elmas ve yüz yetmiş iki lal ve yakut ile mürsi 1.500 kuruş 1 çift, Kadife eyer ön kaşının ortasında bir kebir şaş köşe zümrüt ve etrafında yetmiş bir elmas ve yetmiş üç lal ve yakut ve üç kebir güllerinde kırk sekiz elmas ve otuz dokuz zümrüt ve yetmiş iki yakut ve iki vasat güllerinde otuzar zümrüt ve kırk iki yakut ile mürsi 4.000 kuruş 1adet, Saçaklı zinpuş kadife mor kadife üzerine yetmiş iki lal ve 604 zümrüt ve sırma ile yeşil işleme turuncu atlas-ı İstanbuli beyaz som saçaklı 10.000 kuruş 1adet, Atlas-ı İstanboli yabok kadife El çuka üzere zerruzu yeşil işleme atlas-ı İstanbuli 1.000 kuruş 1 adet, İşleme tegelti göz kadife üzere sırma işleme 50 kuruş 1 adet, İşleme saye çuka kenar suyu üç güllü işleme 50 kuruş 1 adet, Eyer haşmesi som güllü kırmızı saye çuka 50 kuruş 1 adet, Sim bolar 100 kuruş 1 adet, Sim keham 50 kuruş 1 adet, Dize gele koskun Som dokuz kolanlı 50 kuruş 1 adet, Diba donluk Cebkâri elvan 2.500 kuruş 10 adet, Donluk Cebkâri elvan 2.500 kuruş 10 adet, Diba donluk Venedik kâri elvan 1.200 kuruş 10 adet, Diba donluk Elvan İstanbul kâri ağır Rami diba 1.200 kuruş 10 adet, Diba donluk İstanbul kâri cebkenli ve taraklı 1.200 kuruş 10 adet, Diba donluk İstanbul kâri şükufa nevezhur 700 kuruş 10 adet, Donluk İstanbul kâri nevezhur tel çekme borunce 1.200 kuruş 10 adet, Sof donluk Elvan şalı ve çubuklu 600 kuruş 20 adet, Sof donluk Elvan muçlu sof donluk 700 kuruş 20 adet, Samur ağladane 700 kuruş 20 adet, Yastık İstanbul kâri metella kadife 300 kuruş 50 çift, Yastık Bursa kâri mettela kadife 300 kuruş 50 çift, Yastık Frenk bend metella kadife 1.800 kuruş 50 çift, Kese Şamkâri som ağır kadife 300 kuruş 20 adet, Seccade Elvan Sakızkâri metella 400 kuruş 10 adet, Seccade Münfeş asafı 500 kuruş 10 adet, Çuka 10 zıra Elvan 394,5 kuruş 71 adet, El saye çuka 4 zıra 800 kuruş 100 adet, Çuka 3 zıra elvan peştuv 254 kuruş 80 adet, Tabla Diba kapaklı ağaç tabla 2 adet, Çuka Temür alat 54.200 kuruş 20 çift, Meşale ağacı 2 adet, Name-i hümayun Taraf-ı saltanat-ı penahiyeden mücevher elvan ve diba içerisinde gönderilmiştir”.⁹⁸

⁹⁸ Sevinç, agm, s.429-432.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

1774 yılında I. Abdülhamid tarafından İran'a gönderilen elçilik heyetinde şaha “*âlâ hât bir cild Mushaf-ı Şerif, birer adet mücevherli hançer ve saat, mükemmel gümüş divan rahtı, abâyi ve gümüş rikab takımı, tamgahâne-i İslambolî 5 top, altın oluklu 2 top, telli üstüf ve Hataî, Frengî dibâ türündeki kumaşlardan donluk kumaş çeşitleri ile Banaluka seccadesinden 2 adet ve çeşitli hediyeler*” gönderilmiştir.⁹⁹ Osmanlı Devleti tarafından elçiler vasıtasıyla İran şahlarına gönderilen hediyelerin miktarına çeşitliliğine bakılarak karşı tarafa ne kadar değer verildiği veya verilmediği değerlendirilebilir.

Sultan tarafından gönderilen hediyelerin tanıtılmasından sonra elçilik heyeti huzura alınırdı. Elçi huzura çıktığında sadrazam kolundan tutarak oturacağı yeri göstermek üzere ona rehberlik ederdi. Bu gelenek Timur döneminden beri İran sarayında tatbik edilen eski bir adetti.¹⁰⁰ Sultanın gönderdiği hediyelerin şaha sunulduğu merasimden sonra, elçinin sultana götüreceği mektupları alacağı resmî kabul merasimine kadar geçen sürede, elçinin şerefine ikram ve iltifatta bulunulur ve İran'ın görülmeye değer yerleri ziyaret edilirdi.¹⁰¹

Mustafa Nazif Efendi ile Mustafa Münif Efendi, resmî kabul merasimine kadar geçen süre ve Nadir Şah'tan Sultan I. Mahmud'a götürecekleri mektupların alınmasını şu şekilde anlatmaktadırlar:

“Eşik Ağası Nazır Ali Han rehberliğinde Şah'ın kardeşi İbrahim'in çadırına gittik. Burada sohbet ve iltifattan sonra çadırımıza geçtik. Şah yüz altışar miskal altın reğt ve zin ile süslenmiş bir at ile bizi çadırımızda ziyaret etti. Ertesi gün mihmandarımız Mehmed Han Bey vasıtası ile kölelerin getirdiği beş bin akçe bize takdim edildi. İki gün sonra Ali Han gelerek Şah tarafından şerefimize verilecek ziyafet için bizi davet etti. Ziyafetin verildiği çadıra vardığımızda herkes bizi ayakta karşıladı. İki devletin daimî dostluğu hakkında dua edildikten sonra sohbetimiz sona erdi. Nadir Şah, Sultan I. Mahmud'a göndereceği mektupları teslim etmek için bizi davet etti. Şah'ın huzuruna vardığımızda Şah: Sultan kardeşim için cevabı mektup yazdım. Temennim iki İslam devleti arasında dostluğun daimî olmasından yanadır. Vezir-i azam ve Şeyhülislam'a selamımı ilet, ilk amaçları iki devlet arasında ki daimî dostluk olsun, daha sonra ahirete heves etsinler. Şeklindeki dileklerini ilet. Sultan I. Mahmud'a sunacağımız Şah'ın mektuplarını aldıktan sonra, Bab-ı Aliye geri dönmek için yola koyulduk.”¹⁰²

Elçiler şahın huzurundan kendilerine tevdi edilen oldukça fazla hediye ile ayrılır ve ülkelerine dönerlerdi. İran'da hediye almadan elçilerin ülkelerine dönmelerine müsaade edilmezdi. Şah huzuruna kabul ettiği tüm elçi ve sefirlerle Sandukhane-i Saltanattan tenpuş denilen kıyafetten hediye ederdi. Bu kıyafetin son görüşmede giyilmesi adetten idi.¹⁰³ Osmanlı elçilik heyeti, görevini yerine getirdikten sonra ev sahibi devlet tarafından kendilerine sağlanan askerlerin gözetiminde güvenli bir şekilde sınır bölgesine kadar uğurlanmışlardır.

Yukarıda elçilerin karşılanması, ağırlanması ve uğurlaması ile ilgi verilen bilgiler genelde iki devletin arasının iyi olduğu ya da iyileştirilmek istendiği dönemlerle ilgilidir. Bu dönemlerin dışında Osmanlı Devleti'nin İran'ın kendisine yönelik politikasını diğer bir değişle savaş açıp açmayacağını öğrenmek amaçlı gönderdiği elçiler vardır. Bu elçilerin İran tarafından karşılanması diğer elçilere göre farklılık göstermiştir. Örneğin 1774 yılında I.Abdülhamid tarafından görünürde kendi cülusunu bildirmek gizlide Zend Kerim Han'ın Osmanlı'ya savaş açıp açmayacağını öğrenmek ve şahın savaş açma niyeti varsa bu nu tersine çevirmesi için Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi elçi olarak gönderilmiştir. İki devlet arasının sıkıntılı olması elçinin karşılanması ve uğurlanmasında etkisini göstermiştir.¹⁰⁴ Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi, İran topraklarına girdiği zaman Şah tarafından görevlendirilen sadece mihmandarlar tarafından karşılanmış ve herhangi bir tören ve kutlama, ağır lama yapılmamıştır. Hatta Şiraz'a ulaşıp da ikamet ettirildikleri yerde onlara artık yemek verilmeye kalkışılmış elçi buna tepki göstermiştir.¹⁰⁵ Elçinin, Şah tarafından kabul edilmesi ve uzun görüşmelerden sonra Şahın Basra'yı alacağını itiraf etmesi sonucunda elçinin kaldığı yere nöbetçiler koyularak göz hapsine alınmıştır. Seksen günlük göz hapsinden sonra elçiye dönüş izni verilmiştir.¹⁰⁶

5. İstanbul'a Gelen İran Elçilerinin Karşılması

Osmanlı Devleti'nde bir elçinin Osmanlı topraklarını ziyaret edebilmesi için ilk önce sultanın iradesini alması gerekirdi. Bu belge sultan tarafından ilgili devlet hükümdarlarına ferman şeklinde gönderildi.¹⁰⁷ Elçilik heyetinin büyüklüğü de elçinin geldiği ülkeye göre değişiklik arz etmiştir. Genelde İran ve diğer Müslüman devletlerden gelen elçilik heyetleri, Hristiyan ülkelerden gelen elçilik heyetlerinden daha kalabalık olmuştur.

⁹⁹ Demir, *agm*, s.181.

¹⁰⁰ Hamiri, *agm*, s. 7.

¹⁰¹ Savaş, “Genel Hatalarıyla Osmanlı Diplomasisi”, s. 648.

¹⁰² BOA. HAT. 6 / 198

¹⁰³ Najad-Hosrevizadeh, *agm*, s. 94.

¹⁰⁴ Demir, *agm*, s. 179

¹⁰⁵ Demir, *agm*, s. 181-182.

¹⁰⁶ Demir, *agm*, s. 184.

¹⁰⁷ Dündar Alıkcı, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002, s. 62; Olga Zirogeviç, “Yabancı Elçilerin Osmanlı Memleketlerinde Seyahatleri ve Huzura Kabulleri”, *Belgelerle Türk Tarih Delgisi*, 1968, s. 4,s.45; Ömer Düzbakar, “XV. ve XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Elçili Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa'nın Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C. II / 6, s. 188.

Örneğin 1560 yılında İran'dan İstanbul'a gelen elçilik heyeti 300-400 kişiden oluşmuştur.¹⁰⁸ 1740 yılında Nadir Şah, Hindistan seferinde elde ettiği başarıları Osmanlı Devleti'ne bildirmek üzere başında Hacı Han'ın bulunduğu kalabalık bir heyeti 10 fil ile beraber İstanbul'a göndermiştir.¹⁰⁹ Bazen de İran tarafından gelen elçilik heyetleri o kadar kalabalık olmuştur ki temsilen heyetin bir kısmı sultan tarafından kabul edilmiştir. Örneğin Rodos'un fethinden dolayı Kanuni'yi tebrik etmek için Şah I. Tahmasb tarafından gönderilen elçi, 500 süvarilik heyeti ile Boğaziçi'nden Anadolu sahiline geldiğinde süvari olarak kalabalık olan bu heyetin İstanbul'a girmesi doğru bulunmayarak, elçinin 20 kişi ile İstanbul'a girmesine izin verilmiştir.¹¹⁰

İran elçilik heyetleri Osmanlı Devleti sınırlarından içeri girdikleri andan itibaren misafir telakki edildiklerinden dolayı buna uygun şekilde karşılanmışlardır. Mesela 1746 yılında Bağdat valisine gönderilen emir ile şahın elçileri olan Mustafa Han ve Mehdi Han'ın sınıra birkaç yüz metre kala karşılanarak Osmanlı Devleti'nin büyüklük ve cömertliğine yaraşır şekilde ikram ve iltifatta bulunulması istenilmiştir.¹¹¹ Osmanlı sınırından geçen İran elçilik heyetinin tüm masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Gelen elçilerin İstanbul'a kadar takip edecekleri güzergâh üzerinde bulunan sancakbeyi, kadı, nâib ve mütesellim gibi görevlilere gönderilen emirnameler ile elçilerin ihtiyacı olan yiyecek, at ve araba gibi ihtiyaç malzemelerin menzillerde hazır bulundurmaları emredilmiştir.¹¹² İran elçilik heyetlerinin masrafları konaklayacakları menziller tarafından karşılanması imkânsız olduğunda, menzillere bağlı kazaların haricinde farklı yerlerden de imdadiye adı altında vergiler toplanmıştır. 1742 yılında İran'dan elçilik görevi ile gelen Zeynel Abidin ve maiyetindekiler için Derviş Mehmed mihamandar olarak atanmıştır. İran elçilik heyetinin ihtiyacı olan 2000 ekme, 50 katmer, 149,5 yağ gibi yiyeceğin tedarik edilmesi Düzce valisinden istenmiştir. Düzce valisi emir üzerine çevre kazalardan vergi talep etmiş, fakat 160,5 kuruşu ancak toplanabilmiştir. Buna mukabil İran elçilik heyetinin bir günlük masrafı ise 310,5 kuruş olarak hesaplanmıştır. Düzce valisine, İran elçilik heyeti için gerekli olan yiyecek bedelinin eksik kalan 150 kuruşunu halktan toplanması ve bu paranın kaydedilmesi emredilmiştir.¹¹³

İran elçilik heyetinin Osmanlı başkentine ulaşınca ya da değin takip edeceği güzergâh, konaklayacağı yerler ve masrafları en ince detayına kadar düşünülmüştür.

İran elçilerinin takip ettiği güzergâh ve menziller¹¹⁴

1_ Erzurum	19_ İpsimara
2_ Salasor (Salaso)	20_ Zekedi
3_ Zivans	21_ Sepetlu
4_ Ketenos (Kotanis)	22_ Lâdik
5_ Masdar (Mastara)	23_ Merzifon
6_ Bayburt	24_ Hacı
7_ Septoros	25_ Osmancık
8_ Viranşehir	26_ Hacı-Hamza
9_ Morukom	27_ Tosya
10_ Keradam (Kerdam)	28_ Koç-Hisar
11_ Şiran-ı Kebir	29_ Karacalar
12_ Karabörk	30_ Bayındır
13_ Karahisar-ı Şarki	31_ Gerede
14_ Güdeli	32_ Bolu
15_ Muşaz	33_ Göynük
16_ Mudusun	34_ Taraklı

¹⁰⁸ Düzbakar, *agm*, s. 189.

¹⁰⁹ M. Münir Aktepe, "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht'ı Tâvus Hakkında", s. 114.

¹¹⁰ Baron Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, s. 40-41.

¹¹¹ BOA. HAT., 1 / 15.

¹¹² BOA. C.HR., 62/ 3094; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008, s. 14- 16; Alikılıç, *age*, s. 63.

¹¹³ BOA. C.HR., 58 / 2891.

¹¹⁴ Şerafettin Turan, "1560 Tarihinde Anadolu'da Yiyecek Maddeleri Fiyatlarını Gösteren Bir İran Elçilik Hey'eti Masraf Defteri", *AÜDTCFD*, XXII/ 3-4, s. 275.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

17_ Ağca-Kıla	35_ Geyve
18_ Fath	36_ Üsküdar

Elçilere yol boyunca yapılan masraflar ve fiyatları:¹¹⁵

Yiyecek türü	Fiyatı (Akçe)	Yiyecek	Fiyatı (Akçe)
Ekme (Nân)	3.826	Koyun (Ganem)	14.079
Un (Dakik)	315	Kuzu	750
Pirinç	5.026	Keçi	90
Yağ	7.902	Tavuk	2. 713
Susam yağı (Şir-ravgan)	65	Kaz	420
Bal (Asel)	3.725	Arpa	2 4. 2 9 0
Şeker (Sükker)	1. 850	Ot	750
Nohut	62	Saman	750
Tuz (Nemek)	18	Odun	500
Soğan	60	Balmumu	614
Siyah üzüm	120	Çırac yağı	221
Kırmızı üzüm	96	Safran, tarçın, baharat vs.	410
Elma	36	Hıl'at ve elbiselik	6 0.900
Badem	220	At	6. 000
İncir	36	Deve	2. 000
Kayısı	200	Hamam ücreti	336
Zerdali	44	Müteferrik	637

Elçilik heyetine yapılan masraflar zamana ve görüşülecek konunun mahiyetine göre değişiklik göstermiştir. Önemli bir konu görüşülecekse elçilik heyeti ilgiyle karşılanır ve memnun etmek için her şey yapılır. Eğer elçi olağan ziyaretlerden birini yapıyorsa âdet olduğu üzere ağırlanır, fazladan bir şey yapılmazdı.¹¹⁶

Osmanlı Devleti tarafından atanan mihmandarlar eşliğinde İstanbul önlerine gelen elçilik heyetlerinin İstanbul'a girişleri, sultan ve sadrazamın huzurlarına kabulleri merasimle olurdu. Merasim sırasında teşrifata büyük önem verilirdi. Bazen elçiyi karşılamak üzere oldukça şaşalı bir mihmandar heyeti görevlendirilirdi. Örneğin Sultan III. Murat zamanında padişahın cülusunu tebrik etmek için gelen İran elçisi Tokmak Han'ı karşılayan alay oldukça gösterişlidir. Alayda sayıları 250'yi bulan çavuşların, müteferrikaların, süvarilerin elbiseleri, at ve tuğları göz kamaştırıcıdır. Kaptan Paşa bile otuz gemisiyle Üsküdar iskelesine gelmiş burada elçiyi gemiye almış¹¹⁷, Kızkulesi'nden 101 pare top atışı yapılmıştır. Bu sırada av bahanesiyle saray dışında bulunan sultanın dönüşü elçinin geleceği güne denk getirilerek güç gösterisinde bulunulmuştur. İran'dan gelen elçiler Üsküdar'dan alınıp kendilerine ayrılan bir konağa yerleştirilirdi. İran elçileri genelde Acemioğlanlar Kışlası ve At Meydanı civarındaki evlerde konaklardı. Elçilerin oturdukları binaların kapılarında yasakçı adı verilen yeniçeriler nöbet tutardı.¹¹⁸ Kendilerine ayrılan konakta dinlenen elçinin Divan'a geleceği günü sadrazam tayin ederdi. Elçi önce reisülküttap efendi ile görüşür ve geliş nedenlerini ona bildirirdi. Bu neden kabule uygun ise elçi, önce sadrazamın sonra da sultanın huzuruna kabul edilirdi.¹¹⁹ İran'dan gelen elçiler barış zamanlarında sultan dışındaki devlet erkânı tarafından da kabul edilir, onlar adına ziyafet düzenlenirdi.¹²⁰

Elçiler, sultanın huzuruna kabul edilmeden önce beraberlerinde getirdikleri hediyeleri maiyetlerinde bulunan görevliler vasıtasıyla sunarlardı. Bu hediyeler sadrazamın emri ile teşrifatçı tarafından alınarak Babüssaade önüne getirilirdi.¹²¹ Ekseriyeti şahın hazinesinden, geri kalanının da farklı eyaletlerden karşılandığı

¹¹⁵ Şerafettin Turan, *agm*, s. 276.

¹¹⁶ Düzbakar, *agm*, s. 187.

¹¹⁷ Yıldırım, *age*, s. 100-101.

¹¹⁸ Düzbakar, *agm*, s. 186-188.

¹¹⁹ İpşirli, "Elçi", s. 10.

¹²⁰ Düzbakar, *agm*, s. 183-186.

¹²¹ Düzbakar, *agm*, s. 190.

hediyeler oldukça ciddi bir yekûn tutardı.¹²² Elçinin vezirler ile birlikte huzura gelip sultanla görüşmesinin ardından, getirilen hediyeler Arzodası'nın penceresi önünde geçirilir, sultanın görmesi sağlandıktan sonra hazineye teslim edilirdi.¹²³ 1637 yılında sulh teklifi için IV. Murat'a gönderilen İran elçisi Maksut Han hükümdara: kıymetli sekiz Hint atı, kırk hecin devesi, otuz yük zerdâve kürk, altın ve gümüş işlenmiş sekiz kalıçe, birçok ipek kalıçeler, dülbendler, muslinler, Kaşmir şalları, diğer kıymetli kumaşlar, gayet özenle işlenmiş sekiz oktandan müteşekkil hediyeleri takdim etmiştir.¹²⁴ 1746 yılında Nadir Şah ise, elçileri Meshub Ali Han, Mustafa Han ve Mehdi Han aracılığı ile Sultan I. Mahmud'a elmas, zümrüt, mücevher, yakut ve altın işlemeli bir cüppe, altın işlemeli çadır, kırk adet altın işlemeli halı ve bir fil hediye olarak göndermiştir.¹²⁵

Son olarak ülkesine dönecek elçinin sultandan izin alması gerekiyordu. Elçiler, sultan izin verdiği huzura bazen tören ile bazen de törensiz kabul edilir ve hükümdarına götürmek üzere ellerine nâme-i hümayun verilirdi.¹²⁶ Nâme-i hümayunu alan elçilerin güvenli bir şekilde Osmanlı topraklarını terk etmesi sağlanırdı.

SONUÇ

Barışçıl yöntemler ve karşılıklı görüşmelerle devletlerarasında doğacak veya doğmuş sorunları çözmeyi ve ilişkileri geliştirmeyi hedefleyen diplomasiye, sınır iki devlet olan İran ve Osmanlı Devleti sık sık başvurmuşlardır. Nihayetinde sınır bölgelerinde yaşanan anlaşmazlıklar ve çıkar çatışması neticesinde yaşanan savaşlar iki devlet arasında sıkı bir diplomasiyi zorunlu kılmıştır. Özellikle 18. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı-İran arasında devam eden savaşlar ve bununla bağlantılı olarak gidip-gelen elçilerin sayısına bakıldığında bu durum dahi iyi anlaşılabilir. Diğer taraftan savaş meydanlarında kılıç ile verilen üstünlük mücadelesi gönderilen elçilik heyetlerine de yansımıştır. Her iki taraf gönderdikleri elçilik heyetlerinin sayısı ve gönderilen hediyelerin ihtişamı ile güçlerini karşı tarafa gösterme gayreti içerisinde olmuşlardır. Gönderilen elçilerde durum böyle olunca, ev sahibi ülke savunma konumuna geçerek gelen elçilik kfilesinin ihtişamına karşı koyacak şekilde mihmandar heyetleri ve karşılama merasimleri düzenleme yoluna gitmişlerdir. Ya da iki devlet kendilerine gönderilen elçilerin geliş sebebine göre de elçilere farklı tutum ve davranış içerisinde girdiğini söyleyebiliriz.

Ayrıca iki devlette elçi olarak görevlendirdikleri kişileri özenle seçmişlerdir. Birbirlerine devleti zaafa düşürmeyecek güçlü devlet adamlarını elçi göndermişlerdir. Osmanlı Devleti ile İran arasında karşılıklı ihtişamlı elçilik heyetlerinin gönderilmesi modern diplomasiinin kurallarının kabul edilerek daimi elçiliklerin açılmasına kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Ahmet, *Tahrân Büyükelçiliği'nin Kuruluşu*, Yeditepe Akademi, Ankara 2021.
- AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, C. I, İstanbul 1993.
- AKTEPE, M. Münir, "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında", *Tarih Dergisi*, (Sayı 28-29'dan ayrı basım), İstanbul 1975, ss.113-22.
- ALİKILIÇ, Dünder, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.
- ALTUNİŞ, Belkis-Gürsoy, "Sefaretnameler", *Türkler* C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 582-591.
- AŞTIYANI, Abbas İkbâl, *Tarih-i Mufasssal İran*, Kitabhane-i Hayam, Tahran, tarih yok.
- ATEŞ, Abdurrahman, "Nadir Şah Afşar'ın Ölümünden Sonra İran'da Hakimiyet Mücadeleleri ve Osmanlı Devleti'nin İran Politikası", <http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/VIII2/aates.pdf.05.06.3023>, ss. 54-64.
- ATEŞ, Abdurrahman, "XVIII. yy'ın İkinci Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri (1774-1779)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X., S. 3, Afyon 2008, ss. 65-82.
- AYKUN, İbrahim, *Erzurum Konferansı (1843-1847) ve Osmanlı- İran Hudut Anlaşması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1995.
- BEYDİLLİ, Kemal, "Sefaret ve Sefaretname Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXX, İstanbul 2007, ss. 10-30.

¹²² Hamiri, *agm*, s. 3.

¹²³ Düzbakar, *agm*, s. 190.

¹²⁴ Baron Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.IX, s. 216.

¹²⁵ BOA. HAT., 1 / 15A.

¹²⁶ Ahmet Dönmez, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832 -1841*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 12.

OSMANLI- İRAN DİPLOMASİSİNDE GEÇİÇİ ELÇİLERİN KARŞILANMASI

- BİRGİ, Muharrem Nuri, “Diplomasi Mesleği”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S.1, İstanbul 2011, ss. 37-49.
- BUDAK, Adnan, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 1999.
- ÇİFTÇİ, Hilal, “Osmanlı Diplomasisinde ‘Musalahalar Devletler İledür’ Kaidesi”, *Gazi Akademik Bakış*, Sayı 13/26, Haziran 2020, ss. 315-326.
- DEMİR, Mesut “*Sünbülzâde Mehmed Vehbî Efendi'nin İran Elçiliği ve 1775 Tarihli Sefâret Tahrîri*”, *Mavi Atlas*, 11/1, 2023, ss. 173-192.
- DİYANET, A. Ekber, *İlk Osmanlı-İran Anlaşması (1555 Amasya Musalahası)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1971.
- DÖNMEZ, Ahmet, *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832 -1841*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.
- DÜZBAKAR, Ömer, “XV. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçili Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılansında Bursa'nın Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C. 2 / 6., ss. 82-94.
- FERUDUN BEY, *Mecmua-i Münşeatü's Selattin Ferudun Bey*, C. 1, İstanbul 1275.
- GÖNGÖR, Mertcan, *Seyyid Mehmed Refi Efendi'nin İran Sefaretnameleri (Transkripsiyon-İnceleme)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2019.
- HAMİRİ, Ahmed Bazmandegan, “Adab ve Teşrifat-ı Sefaret der İran Dovre Safeviye”, *Pejuheşname-i Ferhangi-ye Hormozgan*, Payız ve Zemistan 1390, ss. 2-10. (<https://rdch.ir/article-1-68-fa.html>)
- HAMMER, Baron Joseph V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. II, IV, V, VII, VIII, IX, XI, XIII, XIV, XV, XVI, Bütün, İstanbul 1994.
- HAYDAR EFENDİ, *Haydar Efendi Sefaretnamesi*, Suna ve İnan Kırâç Vakfı Elyazması Koleksiyonu (SVİKV) İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Yz 65-2.
- HAYDARİ, Hamid Ranjbar, “Diplomasiye Nuyin; Mutala'a Murudi İran”, *Fasılname-i İlmi Mutala'at-ı Rahbordi Siyaset Gozari-yi Umumi*, Payız 1400, Dovre 11, Şomare 40, ss. 325-338.
- HERZFELD, E., “Belücistan”, İA, C. II, MEB., İstanbul 1979, ss. 493-512.
- İPŞİRLİ, Mehmed, “Elçi”, *DİA*, C. XI, Ankara 1995, ss. 3-15.
- İPŞİRLİ, Mehmed, “Osmanlı Vekayinâmelerinde İran (XVI-XVII. Asırlar)”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu 16-17 Aralık 2002 Konya*, TTK, Ankara 2003, ss. 49-55.
- KALANTARİ, Yahya, *Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)*, İstanbul Üniversitesi Sonçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1975.
- KILIÇ, Remzi, *Osmanlı-İran Siyasi Anlaşmaları (XVI ve XVII Yüzyıllarda)*, Tez Yayınları, İstanbul 2001.
- KODAMAN, Timuçin, AKÇAY, Ekrem Yaşar, “Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras”, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Aralık 2010, ss. 75-92.
- MUHEMİD, Muhammed Ali, *Tarih-e Diplomasiye İran (Kabul ez Hahamenişiyân ta Payan-ı Kaçariye)*, Neşr-ı Mitra, Tahran 1361.
- MEMİOĞLU, A. Zeki, “Musavver İran Sefaretnamesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, Erzurum 2001, ss. 237-245.
- MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netayicü'l Vukuat*, “çev: Neşet Çağatay”, C. I-II, TTK, Ankara 1992.
- NAJAD, Gulam Hüseyin Zergeri – HOSREVİZADEH, Sabah, “Adab-ı Diplomatik der İran ez Ağaz-ı Kaçar ta Payan-ı Dovre-i Nasiri, (Mutala'a-yı Murudi: Pezireş-e Sufera ve Me'murin-e Harici)”, *Fasılname-i Tarih-i Revabit-ı Harici*, Sal-e Sizdehom, Şomare 51, Tabistan 1391, ss. 80-97.
- ÖZTÜRK, Yakup, *Bozoklu Osman Şakir'in Musavver İran Sefaretnamesi*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2018.
- SAK, İzzet, “1136-1141 Yılları Arasında Gelen İran Elçilerinin Bazı Masrafları”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 2006, S.16, ss. 117-161.

- SAMİ, Şemseddin, *Kamus-i Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- SARAY, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, TTK, Ankara 1999.
- SARIKÇIOĞLU, Melike, *Osmanlı-İran Hudut Sorunları*, TTK, Ankara 2013.
- SARIKÇIOĞLU ÖKTEN, Melike- GÖNGÖR, Mertcan, “Haydar Efendi'nin İran Sefaretnamesi”, *Journal of Universal History Studies (JUHS)*, 5 (1), 2022, ss.79-106.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, “Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri”, *Tarih İnceleme Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1996, ss. 111-124.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, “Genel Hatalarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlılar*, C. I, Ankara 1999, ss. 643-659.
- SEVİNÇ, Tahir, “İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746-1747)”, *Belleten*, C. 75, S. 273, ss. 407-446.
- SOLAKZADE, Mehmet Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, Bab-ı Âli Civarında Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1297.
- SOOFİZADEH, Abdolvahid, “I. ve II. Erzurum Antlaşmalarının Siyasi Açından Değerlendirilmesi”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, C. 32, S. 54, ss. 183-194.
- SÜMER, Faruk, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992.
- SÜMER, Faruk, “Karakoyunlular” <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/24/C24007966.pdf> 02.06.2023, ss.434-438.
- TOKAÇ, Süleyman, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2000.
- TUNCER, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2002.
- TURAN, Şerafettin, “1560 Tarihinde Anadolu'da Yiyecek Maddeleri Fiyatlarını Gösteren Bir İran Elçilik Hey'eti Masraf Defteri”, *AÜDTCFD*, XXII/3-4, 1964, ss. 273-294.
- TURAN, Namık Sinan, “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. Yüzyıllar)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 57-86.
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I II/I., TTK, Ankara 1998.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I., TTK, Ankara 1995.
- ÜRKÜNDAĞ, Ayhan, *Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2006.
- YALÇINKAYA, M. Alaaddin, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler*, C. 12., YTY, Ankara 2002, ss. 479-511.
- YAZICI, Tahsin – İPŞİRLİ, Mehmed “Ferrâş”, *DİA*, C. XII, Ankara 1995, ss. 408- 409.
- YILDIRIM, İbrahim, *Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri*, Kitap yayınevi, İstanbul 2014.
- ZİROGEVİÇ, Olga, “Yabancı Elçilerin Osmanlı Memleketlerinde Seyahatleri ve Huzura Kabulleri”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, 1968, ss. 45-49.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI (BOA)
Ali Emîrî Tasnifi I. Mahmud (BOA. AE.SMHD. I.): 260/ 21108
Cevdet Dahiliye (BOA. C.DH.): 36 / 1761; 111 / 5543; 58 / 2891; 62/ 3094.
Hatt-ı Hümayun (BOA. HAT.): 6 / 198; 1 / 15A; 1 / 15.
Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl (BOA. DH. SAİD d.): 1/298

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>